

## ***Viola cornuta* L., nová adventivní violka v ČSSR**

***Viola cornuta* L., ein neues adventives Veilchen in der Tschechoslowakei**

Vladimír Skalický

SKALICKÝ V. (1973): *Viola cornuta* L., nová adventivní violka v ČSSR. [*Viola cornuta* L., ein neues adventives Veilchen in der ČSSR.] — *Prestia*, Praha, 45 : 147—150.

Die ersten Angaben über die Verwilderung von *Viola cornuta* L. in der ČSSR stammen aus den Randgebieten des Gebirges Krkonoše (Riesengebirge) und von der böhmischen Seite des Berglandes Českomoravská vysočina (Böhmisch-Mährische Höhe). Auf Grund einer autökologischen Charakteristik scheint es, dass diese Art in der ČSSR keine Bedingungen einer andauernden Verwilderung findet, auch wenn sie sich in Ersatzgrasphytozönosen eingliedern könnte. Die Abhandlung endet mit diagnostischen Anmerkungen, Ergänzungen und Korrekturen zu Dostáls Bestimmungsschlüssel für Veilchenarten.

*Katedra botaniky přírodovědecké fakulty UK, Benátská 2, 128 01 Praha 2, ČSSR.*

Violka růžkatá (*Viola cornuta* L.) byla dosud známa z ČSSR jen jako okrasná rostlina ze zahrad. V Dostálově Květeně ČSR (DOSTÁL 1948) sice čteme, že je „u nás někdy pěstována a ojedinele zplaňující“, ale literární podklady pro adventivní výskyt dosud chyběly; rovněž v Dominově materiálu jsem nenalezl ani jediný údaj o zplanění. V naší zahradnické literatuře kolem roku 1930 lze zaznamenat jen zvýšený zájem o tuto violku a její kulturu.

Herbářové doklady v pražských herbářích pocházejí až z posledních dvanácti let. E. GÜTLER ji v červnu 1959 našel na polní mezi v nadmořské výšce 660 m u Rokytnice n. Jizerou v několika kvetoucích kusech (PR no. 554155).

J. CHRTEK ji sbíral v červnu 1969 na slatinné loučce (*Caricion fuscae* W. KOCH 1926 em. NORDHAGEN 1936) u horního rybníčka mezi obcí Albeř (okres Jindřichův Hradec) a osadou Pranšláky asi v 640 m n. m. poblíž tábora Karlovy university (doklad PRC). Bohatě kvetla a udávala aspekt slatinné louce. V roce 1970 ji tam J. Chrtěk i jiní vedoucí terénních cvičení hledali bezvysledně, ale na jaře 1971 tam opět kvetla v množství. Rostliny z obou lokalit nejsou ani velkokvěté ani barevné kultivary tohoto druhu, které se obvykle pěstují v zahrádkách, ale znakově odpovídají spíše planým pyrenejským rostlinám.

*V. cornuta* L. roste planě pouze v Pyrenejích, a to na francouzské i na španělské straně (BECKER 1906). Všude jinde, tj. v severní Itálii, Švýcarsku a Jugoslávii, je její výskyt jen druhotný, i když se místy vyskytuje na přirozených stanovištích v horách (např. v Karavankách). NOVÁK sbíral violku růžkatou r. 1925 v Srbsku na vysloveně synantropním stanovišti podél silnice mezi městem Užice a obcí Požega (PRC!). VALENTINE et al. (1968) uvádějí druhotný výskyt této violky v Rakousku, Anglii, ČSSR (zřejmě podle DOSTÁLA 1948), Švýcarsku, Itálii, Jugoslávii a Rumunsku.

Do kultury byla vzata violka růžkatá již v 17. století, ale až od r. 1863, kdy byly vypěstovány zahradní hybridy s druhem *Viola lutea* HUDS., nebyla nijak v zahradách rozšířena. S jejím šlechtěním jsou spojena zvláště jména anglických šlechtitelů G. WERMIGA a W. H. WOODGATEA. Byly

vypěstovány velkokvěté sorty, sorty rané i barevné (bílé, tmavě modré, modrofialové, purpurově červené, ale také zlatožluté). Jen namátkou jmenujeme kultivary: *V. cornuta* L. 'Hansa', 'Ilona', 'Admiration', 'Frühlingsbote', 'Alpha', 'Lord Nelson', 'Maggi Molle', 'Primrose Dame', 'Papilio grandiflora', 'Alba', 'Aurea' aj. (viz LANTA 1929, DIERTERT 1952).

*V. cornuta* L. byla někdy považována v literatuře za druh zcela nenáročný, který dobře snáší středoevropské podmínky. Zkušenosti zahradníků (viz PROCHÁZKA 1929, [Anonymus] A. B. 1929) však ukázaly, že sice roste dobře na nevýživných půdách, ale musí se chránit před vymrzáváním. Její pozitivní vztah k oceanitě klimatu již ve střední Evropě patrně brání trvalejšímu udržení na lokalitách. I když by u ní byly předpoklady k výskytu v přirozenějších fytocenózách, patrně se v naší květeně nestane neindigenofytem, ale zůstane jen efemerofytem. Způsob vzniku lokalit nebyl u uvedených dvou konkrétních lokalit zjištěn. V Albeři a v okolí jsme nikde neviděli tento druh v kultuře; snad byl na lokalitě vyset. Neúmyslné zavlečení nemohu sice vyloučit, ale je těžko představitelné; neznáme totiž ohnisko výskytu ani způsob spontánního šíření z něho. Snad jen tam, kde je každoročně po celou zimu dostatek sněhu a kde tudíž nehrozí holomrazy, by se mohla tato violka v chudých horských a podhorských travinných fytocenózách udržet.

Móda pěstování violky růžkaté již pominula; z té doby nemáme žádné konkrétní údaje o zplanění u nás. Dnešní tendence vybíhání z kultury nebo záměrná vyšetí nabádají k pozornému sledování. Bude třeba, aby botanici registrovali nejen existenci případné další lokality, ale všímali si i jejího vzniku, charakteru stanoviště a pak zejména chování druhu na něm. Kultivace violky růžkaté, kde zahradníci mohou pěstitelskými zásahy její kulturu udržovat, nemůže totiž nahradit ekologická pozorování ve fytocenózách v přírodě, do nichž by se mohla začlenit.

## Determinační poznámky

Podle naší určovací literatury je tento nápadný a dobře poznatelný druh prakticky neurčitelný. Např. v Dostálově Květeně ČSR (DOSTÁL 1948) a beze změn i v obou vydáních Klíče (DOSTÁL 1954, 1958) budou všichni, kteří druh neznají, hned u bodu 1 na rozpacích a budou jej asi chybně určovat podle barvy květu ve skupině, kde ani jeden korunní lístek není žlutý. Čnělka je u tohoto druhu, ale i u jiných macešek, paličkovitá (teprve na konci náhle hlavičkovitě rozšířená v bliznu) a nikoli kyjovitá. Tuto morfologicky nesprávnou interpretaci slov „kyjačky“ a „paličky“ má DOSTÁL i později (DOSTÁL et FUTÁK 1966: 418, 452) a uvádí jako příklad kyjovitě čnělky právě rod *Viola*. Termín kyjovitý je zadán pro oblá tělesa od báze k vrcholu se pozvolna rozšiřující (např. plodnice některých kyjanek, např. *Clavaria pistillaris* [L.] Fr.), termín paličkovitý pro tvar válcovitý u vrcholu náhle rozšířený ± kulovitě [např. stroma paličkovice nachové — *Claviceps purpurea* (Fr.) Tul.]. Proto může i udaný kyjovitý tvar čnělky vést k omylu, protože se botanik u tohoto velmi dobrého znaku bude těžko rozhodovat. Jestliže bychom určovali dále správně postupem na bod 18 (tvar čnělky druhu *V. biflora* L. není v bodu 1 rovněž obsažen) a po neproblematickém vyloučení *V. biflora* L. dojdeme k bodu 19 a 20, kde narazíme na další chybné údaje, a to v tvaru palistů. Při přejímání a zkracování Gamsova klíče (GAMS 1925 : 594) bylo u bodu 1 vypuštěno slovo „meist“ a u bodu 3a „Nebenblätter grob gezähnt oder . . .“. Autoři jiných našich novějších klíčů, jejichž úkolem nebylo zachytit všechny druhy naší květeny, tuto violku do nich nezařadili. Rovněž Rothmalerova Exkursionsflora von Deutschland, kterou naši botanikové také často používají, tuto violku neuvádí. Není proto divu, že Güttler do svého příspěvku z Krkonoš na základě sběrů ze shodného období floristické práce (GÜTTLER 1963) tuto violku nezařadil; prošla se sběry floristické akce Čs. botanické společnosti do herbářů Národního muzea v Průhonicih neurčena.

Pro diagnostiku *V. cornuta* L. je velmi dobrým znakem (10) — 12 — (15) mm dlouhá rovná ostruha a pro skupinu macešek neobvykle úzké korunní lístky, které se nejen nepřekrývají, ale ani nedotýkají. Květy jsou silně vonné. Správnost určení si lze ověřit z dostupné literatury např. výstižným vyobra-

zením v Hegiho ilustrované květeně střední Evropy (GAMS 1925 : 614, fig. 2063). Tam je nakreslena právě rostlina na okraji s hrubě pilovitými palisty, již odpovídají i exempláře z obou našich lokalit. I když by bylo lépe klíč k určení violek zcela přepracovat, omezím se na tomto místě jen na úpravu Dostálových klíčů k violkám (DOSTÁL 1948, 1954, 1958), aby tento druh byl podle nich určitelný. Uvedu jen nový diferenční text, kterým si mohou naši pracovníci nahradit dosavadní znění:

- 1 b) Postranní korunní lístky nahoru obrácené, spodní korunní lístky nebo všechny bývají žluté, mohou však být i celé květy fialové; čnělka paličkovitě ztlustlá nebo na konci dvojlaločná . . . . . 18
- 18 a) . . . čnělka dvojlaločná; . . . . . *V. biflora*
- 18 b) . . . čnělka paličkovitá . . . . . 19
- 19 b) . . . palisty vejčité až trojboké, na okraji hrubě pilovité, peřeno- nebo dlanitoklanné až dlanitodílné . . . . . 20
- 20 a) Palisty vejčité až trojboké, na okraji hrubě pilovité, peřeno- nebo dlanitoklanné až dlanitodílné. Koruny fialové, vonné, 2—3 cm ø, ostruha 10—15 mm dl. Nadzemní výběžky se netvoří . . . *V. cornuta*
- 20 b) . . . Nadzemní výběžky se tvoří . . . . . *V. declinata*

Děkuji RNDr. J. Chrtkovi CSc. za laskavé poskytnutí herbářových položek *Viola cornuta* L. a za další informace. Zkratky herbářů podle Ujčák et HOUFEK (1970).

## Zusammenfassung

Auf Grund der allgemein gehaltenen Angabe in der Flora der Tschechoslowakei „Květena ČSR“ von DOSTÁL wurde *Viola cornuta* L. in der ČSSR als „vereinzelt verwildern“ angegeben; konkrete Lokalitäten wurden bis heute nicht veröffentlicht. Die ersten Bestätigungen über ein adventives Vorkommen dieser Art in der ČSSR werden erst in der vorliegenden Abhandlung erbracht: 1. Riesengebirge: Rokytnice n. Jiz., Feldraine, 660 m (leg. E. GÜTTLER 1959, PR!). 2. Böhmischo-mährische Höhe, Bezirk Jindřichův Hradec: Albeř, *Caricion fuscae* W. KOCH (leg. J. CHRTK 1969, PRC!). Die zweite Lokalität wurde beobachtet: im Jahre 1970 schien es, dass unsere Art hier verschwunden ist, aber im Jahre 1971 wurde dort *Viola cornuta* L. wieder blühend gefunden. Auch wenn bei dieser Art ein Vorkommen in natürlicheren Phytozönosen vorausgesetzt werden kann, so wird sie in der ČSSR kaum ein Indigenophyt werden, sondern ein Ephemerophyt bleiben. Nach Erfahrungen in Kultur bedarf sie des Schutzes vor Ausfrieren. Die Beobachtung und Verfolgung der Lokalität bei Albeř sind bisher viel zu kurzfristig, weshalb man keine Prognose einer weiteren Entwicklung aufstellen kann.

Mit Hilfe der tschechoslowakischen Bestimmungsliteratur (angeführt von DOSTÁL 1948, 1954, 1958) ist es nicht möglich, dieses Veilchen zu bestimmen. Wegen des umfangreichen Bestimmungsschlüssels der Gattung *Viola* beschränken wir uns nur auf notwendige Korrekturen und Ergänzungen der Schlüssel von Dostál. *Viola cornuta* L. unterscheidet sich von allen tschechoslowakischen Veilchenarten. Für ihre Diagnostik ist der ca. 12 mm lange gerade Sporn ein auffallendes Merkmal und im Hinblick auf andere Stiefmütterchen die ungewöhnlich schmalen Kronblätter, die sich weder überdecken noch berühren. Die Blüte ist ganz violett und stark duftend.

## Literatura

- [Anonymus] A. B. (1929): Je *Viola cornuta* (a její variety) úplně zimovzdorná? — Čs. Zahrad. Listy, Praha, 26 : 221.
- BECKER W. (1906): *Viola cornuta* L. und *V. orthoceras* Ledeb. und ihre verwandtschaftlichen Beziehungen. — Beih. Bot. Cbl., Sect. 2, Leipzig, 19 : 288—292.
- DIERTERT F. (1952): Unser Gartenstiefmütterchen. — In: Neue Brehm-Bücherei, Fasc. 76. — Leipzig. [1—79p.]
- DOSTÁL J. (1948): *Viola* L. — In: DOSTÁL J. et al. (1948—1950): Květena ČSR. Tom. 2, p. 339—358. — Praha.
- (1954, 1958): Klíč k úplně květeně ČSR. Ed. 1, ed. 2. — Praha.

- DOSTÁL J. [et J. FUTÁK] (1966): Morfologická terminológia. — In: FUTÁK J. [red.]: Flóra Slovenska. Tom. 1, p. 27—532. — Bratislava.
- GAMS H. (1925): Violaceae. — In: HEGI G.: Illustrierte Flora von Mitteleuropa. Tom. 5/1, p. 585—668. — München.
- GÜTTLER E. (1963): Poznámky ke květeně našich hor. 2. — Preslia, Praha, 35 : 76—80.
- LANTA A. (1929): Bohatě kvetoucí trvalka na obruby. — Zahrad. Chrudim, 23 : 120—122. [Sign. Ústř. Zeměd. a Lesn. Knih. Praha: Z D 504; vide etiam Čes. Zahrad. Listy, Praha, 10 : 81, 1913 et Čes. Zahrad. Listy, Praha, 30 : 354—355, 1933.]
- PROCHÁZKA J. (1929): Viola cornuta Vermig. — Naše Zahrádka, Praha, 18 : 133.
- UJČÍK J. et J. HOUBEK (1970): Index herbariorum czechoslovacorum anno MCMLXX. — Praha.
- VALENTINE D. H. et al. (1968): Viola L. — In: TUTIN T. G. et al. [red.]: Flora Europaea. Tom. 2, p. 270—282. — Cambridge.

Došlo 14. března 1972  
Recenzent: V. Jehlička